

تحلیل مقررات ناظر بر قصاص

در پرتو اهداف شریعت

تألیف:

امین خسروپور طهرانی

کارشناسی ارشد - حقوق جزا و جرم شناسی

وکیل دادگستری

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه : خسروپور طهرانی، امین،
 عنوان و نام پدیدآور : تحلیل مقررات ناظر بر قصاص در پرتو اهداف شریعت/
 تألیف امین خسروپور طهرانی.
 مشخصات نشر : تهران: مجد، ۱۳۹۷.
 مشخصات ظاهری : ۱۷۸ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۰۰۵-۸
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه: ص ۱۶۸ - ۱۷۸.
 موضوع : قصاص (فقه)
 موضوع : Lex talionis (Islamic law)
 موضوع : قانون مقابله به مثل -- ایران
 موضوع : Lex talionis -- Iran
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۷ ت ۳ ۵۵ خ/۱۹۵ BP
 رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۷۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۵۵۲۴۷۹۷

هرگونه تکثیر کمال یا مستلزم اجازه پدیدآورنده یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
 وارد تخلف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

تحلیل مقررات ناظر بر قصاص در پرتو اهداف شریعت

تألیف: امین خسروپور طهرانی

انتشارات مجد

چاپ اول : ۱۳۹۷ قیمت: ۲۰۰۰ تومان تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ، منحصراً «مجد» است.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۰۰۵-۸

ISL N. 2.8-622-225-005-8

دفتر مرکزی مجد

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهیدان ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۱۶۳۱۰

فروشگاه مرکزی: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.com

E-mail: info@majdlaw.com

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: @majdlaw

فهرست مطالب

۷.....	پیش‌گفتار
۱۱.....	مقدمه
۱۵.....	بخش اول: چارچوب مفهومی، تاریخی و شناختی قصاص و اهداف شریعت
۱۵.....	فصل اول: چارچوب مفهومی، تاریخی و شناختی قصاص
۱۵.....	مبحث اول: چارچوب مفهومی قصاص
۱۵.....	گفتار اول: قصاص در لغت
۱۶.....	گفتار دوم: قصاص در اصطلاح
۱۷.....	مبحث دوم: چارچوب تاریخی قصاص
۱۷.....	گفتار اول: قصاص در قوانین بشری
۱۹.....	گفتار دوم: قصاص در ادیان آسمانی
۲۴.....	مبحث سوم: چارچوب شناختی قصاص
۲۴.....	گفتار اول: شرایط اثبات قصاص
۳۰.....	گفتار دوم: شرایط اجرای قصاص
۳۴.....	فصل دوم: چارچوب مفهومی، تاریخی و شناختی اهداف شریعت
۳۴.....	مبحث اول: چارچوب مفهومی اهداف شریعت
۳۴.....	گفتار اول: اهداف (مقاصد)
۳۵.....	گفتار دوم: شریعت
۳۶.....	گفتار سوم: رابطه‌ی شریعت و دین
۳۷.....	گفتار چهارم: تعریف اهداف شریعت
۳۸.....	مبحث دوم: چارچوب تاریخی اهداف شریعت
۳۸.....	گفتار اول: تاریخچه‌ی اهداف شریعت در فقه اهل سنت
۴۱.....	گفتار دوم: تاریخچه‌ی اهداف شریعت در فقه شیعه
۴۳.....	مبحث سوم: چارچوب شناختی اهداف شریعت
۴۳.....	گفتار اول: جایگاه اهداف شریعت در بین علوم
۴۹.....	گفتار دوم: فلسفه‌ی مجازات قصاص
۵۵.....	گفتار سوم: اقسام اهداف شریعت
۶۳.....	گفتار چهارم: روش‌های استنباط اهداف شریعت

بخش دوم: بازتاب نظریه‌ی اهداف شریعت در سیاست جنایی تقنینی ایران در قلمرو قصاص	۷۵
فصل اول: بازتاب نظریه‌ی اهداف شریعت در موجب قصاص	۷۵
مبحث اول: مشخصه‌ی تعریف قتل عمدی	۷۶
گفتار اول: رکن روانی قتل عمدی در نظام‌های حقوقی رومی-ژرمنی و کامن‌لا	۷۷
گفتار دوم: رکن روانی قتل عمدی در نظام حقوقی ایران (مختلط)	۸۰
مبحث دوم: طبقه‌بندی قتل عمدی	۹۳
گفتار اول: ضرورت طبقه‌بندی قتل عمدی	۹۳
گفتار دوم: انواع قتل عمدی در سیستم کیفری اسلام	۹۵
فصل دوم: بازتاب نظریه‌ی اهداف شریعت در فروعات قصاص	۱۰۶
مبحث اول: تحلیل عدالت‌محور فروعات قصاص	۱۰۶
گفتار اول: محرومیت زوجین از حق قصاص	۱۰۶
گفتار دوم: شرکت در جنایت	۱۱۱
گفتار سوم: اکراه در جنایت	۱۱۸
مبحث دوم: تحلیل ممانع‌های فروعات قصاص	۱۲۸
گفتار اول: تفاوت حکم پدر و مادر در قتل فرزند	۱۲۸
گفتار دوم: تفاوت قصاص مسلمان و غیرمسلمان	۱۳۵
گفتار سوم: قتل در فراس	۱۴۳
گفتار چهارم: تفاوت زن و مرد در اجرای قصاص نفس	۱۵۱
گفتار پنجم: تفاوت زن و مرد در اجرای قصاص عضو	۱۵۸
نتایج و پیشنهادات	۱۶۳
منابع و مأخذ	۱۶۸

پیش گفتار

حقوق اسلامی که فقها و حقوق دانان گرانمایه‌ی ما طیّ قرن‌ها به تبیین و تشیید آن پرداخته‌اند متضمّن آزاداندیشی و آزادنگری است. آن‌چه که امروز به عنوان فقه و حقوق در اختیار ماست و به وفور حاوی دیدگاه‌ها و نظرات متنوّع و بعضاً متهاافت است، حاصل همین آزاداندیشی است.

قرآن کریم که اولین و مهم‌ترین منبع فقه و مبنای تقنین پاره‌ای از موادّ قانونی-است، هدایت و تعدیل‌دهی انسان‌ها در تمام اعصار و امصار را دنبال می‌کند. بدین‌جهت، گوش فرادادن به سخن قرآن را، دایه‌ها و نظرات مختلف و نهایتاً تبعیت از نیکوترین آن‌ها، به سان هدایت و عمل‌کنندگان به این شیوه، به مثابه‌ی صاحبان خرد و اندیشه معرفی شده است.^۱ این پیام بلندمرتبه‌ی قانونی از آن‌رو است که تمامی احکام و قوانین مستنبط از منابع فقهی و دینی در همه‌ی زمان‌ها و مکان‌ها، ثابت و بدون تغییر نیست و نباید به انسداد و عدم انعطاف عقلانی بینجامد؛ بلکه فقه و فقیه باید پویا باشد تا بتواند دستورات، احکام و قوانین متناسب و هماهنگ با مقتضیات زمان و مکان و نیازهای بشر را ارائه کند. در واقع آن‌چه در نیل به این امر مهم است، تکیه و اعتماد به منابع و ادله‌ی فقهی است که دوشادوش و در سایه‌ی پیروی از تأملات، کنکاش‌ها، استنباط‌ها و روش‌های عقلی و معتبر باشد. به تعبیر شهید مطهری «یکی از اعجاب‌آمیزترین موضوعات در تاریخ علوم و فلسفه‌ی اسلامی استعداد پایان‌ناپذیر منابع اسلامی مخصوصاً قرآن کریم برای تحقیق و کشف و استنباط است و این مطلب اختصاص به مسائل فقهی و حقوقی ندارد بلکه در همه‌ی قسمت‌ها چنین است.»^۲ از این‌رو، تحلیل، بررسی و ارزیابی قوانین در سایه‌ی تدقیق در بسترها، شرایط و مناسبات تاریخی، فرهنگی و اجتماعی احکام اسلامی که در مواردی اساس و مبنای قانون‌گذاری در کشور ماست، امری لازم و ضروری است. نگارنده،

۱. «الَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُم اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ» (سوره‌ی زمر، آیه‌ی

۱۸).

۲. مطهری، مرتضی، مجموعه‌ی آثار، جلد ۳، چاپ اول، انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۹۸.

بهترین روش و مناسب‌ترین ابزار در راه رسیدن به سرمنزل مقصود را دانش نوپای اهداف شریعت (مقاصد الشریعه) و تمسک به نگاه مقاصدی می‌داند.

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱ که ظاهراً با نگاهی دقیق‌تر، فنی‌تر و منسجم‌تر مورد تقنین و تصویب قرار گرفته است، مبین تلاش و کوشش قانون‌گذار در جهت اجرای بهتر و بیشتر عدالت است. با این وجود، دقت در نظرات قانون‌گذار جدید در مورد مقررات ناظر بر قصاص و نقد و بررسی کتاب سوّم قانون مجازات اسلامی، نشانگر چالش‌ها و کاستی‌هایی است که بازنگری در قانون و رفع بعضی از ضعف‌ها و نواقص موجود را لازم و ضروری جلوه می‌کند. این خطیر را باید از نگرگاه اهداف شریعت دنبال کرد. بر این اساس تلاش شده است تا ضمن تبیین مفاهیم، کلیدواژه‌ها، ساختار و سازمان اهداف شریعت و نیز مهم‌ترین مسائل پیرامونی، تأثیر آن بر مقررات مرتبط با قصاص در قالبی جامع و منع به تصویر کشیده شود. مهم‌ترین این تأثیر را می‌توان ناظر بر درجه‌بندی قتل عمد، مجازات آن دانست. بر همین مبنا، بخش اول چارچوب‌های مربوط به اهداف شریعت، قصاص را به خود اختصاص داده است. پس از ذکر اهم مطالب و زمینه‌سازی مناسب، در بخش دوم به بازتاب دانش اهداف شریعت در سیاست جنایی تقنینی ایران در قلمرو قصاص پرداخته شده است.

هر چند اثر حاضر پس از نخستین سال از زمان تصویب قانون مجازات اسلامی و در آخرین سال حیات این قانون از ایش نگاشته شده و بعد از دائمی شدن آن درخرداد ماه ۱۳۹۷ نزد اربابان خرد توفیق حضور یافت، لیکن در رابطه با تحلیل و بررسی قوانین حقوقی (کیفری) بر سبیل این کتاب، جای بسی تحقیق و پژوهش است. با این حال، این پژوهش - اگر نگوییم اولین اثر است - به تحقیق در برخی نخستین آثاری است که بدین اسلوب و از این زاویه نگاشته شده است. کمبود آثار این چنینی در حوزه حقوق جزا، وقت‌گذاری موسّع جهت تصحیح مکرر طرح پژوهش، و سهولت در شیوه‌ی نگارش به طوری که یکسان‌نویسی بر درست‌نویسی سلیقه‌ای و رسم‌الخطی متنوع ارجح باشد، به همراه وجود انبوهی از مشکلات و مصائب، این تأخیر چندساله را رقم زد.

اینک که اثر حاضر به محضر خوانندگان اندیشمند و حق‌جو ارائه شده است، بر خود واجب می‌دانم از اساتید بزرگوار خویش جناب آقایان دکتر سیدمحمدتقی قبولی دُر افشان، دکتر محمدحسن حائری، دکتر عباس شیخ الاسلامی، دکتر رضا دانشور ثانی و دکتر مسعود جهانگیری که آموزه‌های فقهی، حقوقی و فلسفی خود را به اینجانب ارزانی داشتند و مرا در به ثمر رسیدن این کتاب یاری رساندند به آستان پر مهرشان ابراز نمایم.

شرط معرفت و حق گذاری است که از دوست ارجمندم آقای حسن مهرافروز که متن را مطالعه کرده و زحمت ویراست شکلی آن را متقبل شدند تشکر نمایم.

در پایان مفروض است که مراتب سپاس و قدردانی را از مدیر فرهیخته‌ی نشر مجد، جناب آقای دکتر سیدعباس حسینی نیک و کارمندان محترم آن انتشارات حقوقی به جانبشان اعلام نمایم.

کلام آخر آن که، قضاوت در مورد این که مؤلف تا چه حد از عهده‌ی کار برآمده و توفیق حاصل کرده است با خوانندگان محترم است؛ لذا با اذعان به وجود کاستی‌ها و نقایص، امید است خوانندگان تیزبین و فرهیخته ضمن بیان پیشنهادهای و انتقادات خود به این جانب، این بصاعت مِرْجات را غنا بخشند. عنایات کریمانه و خالصانه‌ی آنان، بی‌گمان همّت‌ی این بدرقه‌ی راه ما، که راه منزل دراز است و راهرو نو سفر.

همّت بدرقه‌ی راه کنای طایر قدس ... که ره منزل دراز است و من نو سفرم

امین خسروپور طهرانی

مشهد-زمستان ۱۳۹۷ هجری خورشیدی